

1. Егоїст робить щось лише заради себе: *Chaque luciole éclaire pour elle-même*. “Будь-який світляк світить заради себе”. Правило егоїста – людини, у якій власне “Я” стоїть на першому місці – працювати у своїх власних інтересах, робити все тільки задля себе. [DEL, с. 516]. Прототипом егоїстичної людини є той, хто для приготування собі яєчні не пошкодує сусіднього будинку, хто не думає про зло, що чинить іншому, здобуваючи для себе найменшу вигоду: *il mettrait le feu à la maison du voisin pour faire cuire un oeuf* [DEL, с. 360].

2. Він судить про інших, виходячи зі своїх власних поглядів на життя: *Il est avis au renard, que chacun mange des poules comme lui* “За думкою лиса, кожен їсть курчат так, як і він” [DEL, с. 693].

3. Егоїст не переймається чужими проблемами: *Chagrin d'autrui ne touche qu'à demi* “Біль іншої людини зачіпає тільки наполовину”. Людині властиво занижувати чужі біди та нещастя та перебільшувати свої, саме тому висушене серце символізує егоїстичну людину *avoir le coeur sec* [ФРФС, с.241].

4. Він розглядає стан справ, виходячи зі своїх власних інтересів і вважає свої проблеми найважливішими: *Chacun voit midi à sa porte* “Кожен бачить полудень від своєї двері” [DEL, с. 516].

5. Егоїстична людина захищає лише власні інтереси та інтереси своїх близьких: *Chacun prêche pour sa paroisse* “Кожен проповідує для своїх прихожан, для своєї пастви” [DEL, с. 584].

Виявлено досить широку диференціацію концептуальних ознак. Етичний концепт *égoïsme* займає помітне місце у французькій мовній картині світу. Найчастіше він вербалізується словосполученнями з прикметниками та дієсловами метафоричного походження, фраземами. Колективне сприйняття егоїзму віддзеркалюють французькі прислів'я.

Словниками зафіксоване просторове уявлення про якість, яка відокремлює носія від оточуючих, ізолює, відділяє, будує стіну між ним і людьми; засліплює суб'єкта якості, несе йому небезпеку тощо, але в той же час вона може бути позитивною для самого носія.

Сполучуваність найменування *égoïsme* показує, що найчастіше суб'єкт приховує цю рису характеру, намагається її подолати, побороти. Оцінне ставлення до своїх моральних якостей або до якостей інших людей властиве людині, при цьому позитивні якості є нормою, а все, що відхиляється від норми, привертає увагу і самого суб'єкта, і його оточення. Місце цього концепту у французькій мові підтверджує чималу поширеність відповідної моральної якості у французькому суспільстві. Відношення до нього різне: позитивне – частіше з боку самого носія якості і гостро-негативне – з боку оточення. У науковій та наївній картинах світу *égoïsme* сприймається по-різному – у першій відсутня пейоративна конотація.

Надалі передбачається розширити контури концепту *égoïsme* за рахунок аналізу більш широкого кола синонімів, а також реконструювати цей концепт у порівняльному аспекті.

Література

Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учеб.пособие / В.А.Маслова. – Минск: ТетраСистемс, 2008. – 272с. *Никитина С.Е.* О концептуальном анализе в народной культуре. / С.Е. Никитина // Культурные концепты. М.: Наука. 1991. С.117-123. *Dictionnaire de la philisophie* / Par Didier Julia professeur agrégé de philisophie docteur ès lettres. – Paris: Larousse. – 1984. – 304p. *Dictionnaire des combinaisons de mots* / Sous la rédaction de Dominique Le Fur. – Paris: Robert. – 2007. – 1011 p. [DCM]. *Dictionnaire des expressions et locutions* / Par Alain Rey et Sophie Chantreau. – Paris: Robert. – 1998. – 888 p. [DEL]. *Genouvrier É., Désirat C., Hordé T.* Nouveau dictionnaire des synonymes / É.Genouvrier, C. Désirat, T. Hordé. – Paris: Larousse, 1994. – 741 p. *Nouveau dictionnaire analogique* / Sous la direction de Georges Niobey. – Paris: Larousse. 1989. 856p. [NDA]. *Robert P.* Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française : en VII v. / Sous la direction de P.Robert. – Paris: Dictionnaires Le Robert. – 1960-1970. – V: II. [Rob]. *Trésor de la langue française.* Dictionnaire de la langue du XIX-ème et XX-ème siècle : en XVI v./ Sous la direction de Paul Imbs. – 1971-1994. – Paris. – V: VII. [TLF]. *Французско-русский фразеологический словарь* / Под ред. Рецкера Я.И. М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1963. – 1112с. [ФРФС].

ПАНАСЕНКО Н.И.

(Киевский национальный лингвистический университет,
Университет св. Кирилла и Мефодия в Трнаве, Словакия)

ОСОБЕННОСТИ ОБОЗНАЧЕНИЯ РАЗМЕРА В ФИТОНИМИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКЕ

Стаття розглядає одну з численних ознак, що пов'язані з зовнішнім виглядом рослини. Такі ознаки, як форма, розмір, колір та деякі інші допомагають людині не тільки ідентифікувати лікарську рослину, але й встановити ті особливості, що відрізняють її від інших схожих рослин. Ці ознаки відбиваються переважно не у літературних, але у народних назвах рослини.

Ключові слова: фітонімічна лексика, лікарська рослина, розмір, літературна назва, народна назва.

Панасенко Н. И. Особенности обозначения размера в фитонимической лексике. В статье рассматривается один из многочисленных признаков, связанных с внешним видом растения. Такие признаки, как форма, размер, цвет и некоторые другие помогают человеку не только идентифицировать лекарственное растение, но и установить те особенности, которые отличают

его от других похожих растений. Эти признаки отражаются главным образом не в литературных, а в народных названиях растений.

Ключевые слова: фитонимическая лексика, лекарственное растение, размер, литературное название, народное название.

Panasenko N.I. Peculiarities of Denoting Size in Phytonymic lexis. The article deals with one of numerous features which are connected with the plant outlook. Such features as shape, size, colour and some others help the man not only identify the medicinal plant, but differentiate it from other plants. These features find their reflection mainly not in a literary, but in a popular plant's names.

Key words: phytonymic lexis, medicinal plant, size, adjective, literary name, popular name.

Объектом нашего исследования являются литературные и народные названия лекарственных растений (ЛР) (или фитонимов). Эта лексика национально специфична, связана с культурой народа и отражает особенности национального сознания. Следует отметить, что данная группа лексики изучена недостаточно ни с точки зрения словообразования, ни с когнитивных позиций. В отличие от других исследований, мы проводим комплексное исследование изучаемого пласта лексики в романских (французский), германских (немецкий и английский) и славянских языках (русский, украинский, польский, чешский, словацкий), которое включает три этапа: структурно-семантический и ономазиологический анализ фитонимов, а также когнитивную интерпретацию полученных данных.

Настоящая статья отражает результаты когнитивного анализа, который показывает, что весь этот пласт лексики можно представить как поле, лексико-семантическую группу и совокупность категорий. В.Б. Гольдберг указывает на различия между лексико-грамматической группой, лексико-грамматическим полем и категорией. Лексико-грамматическая группа чаще всего моделируется в виде иерархии, где соотношение между элементами выявляется на базе семантического анализа. В категории можно найти связь с процессами восприятия, категоризации, когнитивной деятельности человека. И каждый раз структура категории зависит от цели выполняемой классификации объектов [Гольдберг 2002, с. 142].

Детальный анализ языковых категорий как классов языковых объектов с общими концептуальными характеристиками был проведен Н.Н. Болдыревым. Он относит их к особым форматам знания, выполняющим специфическую роль в организации и оперативном использовании знаний о мире, о языке как части мира, о способах их обработки и интерпретации человеком [Болдырев 2009, с. 41].

В нашей работе мы придерживаемся традиционного толкования категории как результата когнитивной и классификационной деятельности человека, направленной на создание системы классов на основании универсального семантического признака. Те категории, которые мы подробно описываем в нашей работе, пространство, время, оценка, форма и т.д., в большинстве своем соответствуют тем десяти категориям, которые были впервые описаны Аристотелем [Аристотель]. Кроме этих категорий существуют и другие, выделенные в результате различных подходов: ономазиологического и когнитивного, что, по мнению Т.М. Цветковой, вызвало расширение как списка категорий, так и самого понятия "категория" [Цветкова 2001, с. 178].

То, что одинаковые классы существительных повторяются во многих широко распространенных языках из разных семей, на которых говорят разные культурные группы, свидетельствует о существенном сходстве реагирования человека на окружение. К. Аллан считает очевидным то, что эти классификаторы отражают перцептивные группировки и что повторная классификация может быть использована для того, чтобы обозначить оценку человеком того, что он воспринимает как необычное [Allan 1977, с. 307-308]. Он выделяет семь таких категорий классификации, как: 1. вещество; 2. форма; 3. консистенция; 4. размер; 5. местонахождение; 6. устройство; 7. количество.

Теперь рассмотрим более подробно категорию размера, которая является предметом нашего исследования и входит в число признаков внешнего вида растения [Панасенко 2001]. Психологи провели большое число экспериментов по изучению природы развития пространственного воображения у детей. В результате было установлено, что концептуально существует значительное совпадение в пространственных прилагательных в английском языке: термин, который обозначает физическую протяженность и размер, всегда немаркирован, пространственные прилагательные обычно представляют собой маркируемую – немаркируемую пару: *deep – shallow* для *depth*; *high – low* для *height*; *distant – close* или *far – near* для *distance*; *wide – narrow* для *width* и т.д. Линия, которая не имеет длины, даже не короткая линия – это ничто, это точка [Clark 1970, с. 271].

Как указывает А. Вежбицкая, в польском языке размер является обязательной морфологической категорией: нельзя говорить о "бутылке" вообще. Существует *butelka*, имеющая "нормальный размер", *buteleczka* маленького размера (из-под духов, лекарства) и *butla* – бутылка большого размера, например из-под шампанского [Вежбицкая 1997, с. 193].

Концептуальное поле размера было исследовано в немецком языке при помощи компонентного, дистрибутивного и квантитативного методов. Авторы пришли к выводу о том, что размер реализуется посредством обозначения соответствующим прилагательным определенных предметов и явлений внешнего мира [Левицкий, Лех 2008, с. 46]. Они выделили 23 подкласса (внешность человека, имена собственные, флора, фауна и др.), которые характеризуются соответствующими прилагательными.

Материалом их исследования были художественные тексты, мы же работали с фитонимической лексикой, выбранной из словарей, однако, как явствует из примеров, приведенных в их исследовании, существует универсальный набор прилагательных, характеризующих как различные объекты и явления действительности, так и растение в целом и его части.

Размер растения в нашем языковом материале описывается разными способами: при помощи соответствующих прилагательных, суффиксов-димиутивов, имеющих уменьшительно-ласкательное значение, и увеличительных суффиксов, которые часто могут иметь пейоративное значение (ср. русск. *дом – домина, рука – ручище, рот – ротьяка, лапа – лапище*, англ. *gross – inferior*), а также лексически. Интересной особенностью фитонимов является идентификация не просто размера растения, а его части. Напр., чешск. *Hlavaček* – Горлицы весенний. *Hlavač* – означает лицо или существо, имеющее большую голову (ср. русск. *носач* – человек или животное с большим носом). В то же время в данном фитониме мы имеем уменьшительный суффикс. В таком случае название ЛР можно интерпретировать следующим образом: небольшое (невысокое) растение, имеющее большую головку цветка. Мы связываем размер с пространством, в то время, как К. Аллан считает, что он часто сочетается с категорией формы и даже с категорией вещества [Allan 1977, с. 302]. Нам удалось найти только несколько таких примеров – слеза и капля.

Анализ средств выражения размера ЛР позволяет отнести эту категорию к низкочастотным и маловариативным. Проводя наше исследование, мы анализировали литературные и народные фитонимы, выделяя при этом названия травянистых лекарственных растений (ТЛР) и лекарственных растений кустарников (ЛРК). Следует отметить такую закономерность при описании категории размера: чем меньше размер ЛР, тем больше других народных названий оно имеет, позволяющих установить место его произрастания и особенности строения. Прилагательные размера встречаются как в литературных названиях, где они являются переводными терминами с латинского языка, так и в народных. Именно размер позволяет отличить данное растение от другого, принадлежащее к этому роду или виду, например, русск. лит. *Подорожник большой, Чистотел большой, Барвинок малый*. Прилагательные, описывающие размер в различных языках и в различных классах растений, таковы (см. табл. 1). Эти прилагательные типичны как для литературных, так и для народных названий.

Таблица 1. Прилагательные размера в названиях ТЛР и ЛРК в романских, германских и романских языках

ТЛР							
ФЯ	НЯ	АЯ	РЯ	УЯ	ПЯ	ЧЯ	СЯ
grand	groß	big/ large	большой	великий	wielky	velkokvětý	-
-	-	great	-	-	-	-	-
petit	klein	-	маленький/ малый	маленький	-	-	malý
-	-	greater, lesser	-	-	-	menší	-
-	-	-	широкий	-	-	-	-
-	-	-	мелкий	-	-	-	-
-	hoch	high	-	-	-	vetší	větší větší
ЛРК							
grand	groß	-	большой	-	-	-	-
haut	-	high	-	-	-	-	-
-	-	low	-	-	-	-	-
-	-	small	-	-	-	menší	-
-	-	little	-	-	-	-	-
-	-	dwarf	-	-	-	-	-
-	-	prostrate	-	-	-	-	-
-	-	long	-	-	-	-	-

Приведенные выше примеры показывают, для каких языков данный признак более и менее релевантен. Нельзя не отметить тот факт, что абсолютное отсутствие прилагательных размера или их небольшое количество в полной мере компенсируется димиутивами и пейоративами. В то же время, в тех языках, где их число ограничено или же отсутствуют производные, как, например, в нашем языковом

матеріалі, спостерігається велике число прикметових. В першу чергу, звичайно, мова йде про англійську мову, в якій розміри описуються прикметовими, позначаючими висоту, довжину і об'єм. В нашій статті це *high – low, prostrate, dwarf; long; big, large, great, greater – little, lesser*. Г. Кларк і Е. Кларк виділяють і інші прикметові, такі, як *wide – narrow, far – near, thick – thin*. Тоді в кожній парі перше прикметове описує протяжність виміру, а друге прикметове – його відсутність [Clark H., Clark E. 1977, с. 532].

Роль зменшувально-ласкательних і пейоративних суфіксів в описі розміру ми вже достатньо детально описали [Панасенко 2005; 2010], тому цей питання ми тут не будемо розглядати.

Виконане нами дослідження підтверджує тезис Г. Кларка і Е. Кларка про те, що в англійській мові деякі виміри "домінують" над іншими. Вони вважають, що висота і довжина, наприклад, домінують над шириною, а ширина над щільністю [Clark H., Clark E. 1977, с. 536]. Вони розглядають прикметові *long* і *short* як полярні опозиції, при цьому називають прикметове *long* позитивним, а *short* – негативним. Виникає питання, чому *long* відносять до позитивних термінів. Розумною відповіддю буде така: *long* вказує на наявність ознаки, а *short* – на її відсутність [Clark 1970, с. 270].

На певний розмір частин ЛР вказує ряд прикладів в словацькій мові, наприклад: *chvost – chvostik* /хвіст – хвостик/, а також хвіст тварини певного розміру: *Myši chvost (chvostik)* – Тисячелістник звичайний, *Kočičí chvost* /кошкин/ – Лапчатка гусиная, *Mačací chvost* /кошкин/ – Тисячелістник звичайний, *Kocúrov chvost* /кота/ – Змеевик великий, *Volov chvost* – Коровак скипетровидний. Аналогічно: *Jazyk vrabčí* /воробиний/ – *Gorec ptičij*, *Psí jazyk*, *Baraní jazyk* – Подорожник ланцетовидний. Примітно, що розмір частин тіла тварини відображено в назвах не ідентичних, а різних рослин.

Необхідно сказати кілька слів про вираження розміру лексическими засобами. Важливим моментом є те, що розмір рослин концептуалізується антропоцентрично, через розміри тіла людини. Якщо це яблуко – воно повинно поміститися в руку, вишня – можна покласти цілком в рот [Мостовая 1985: 53]. В такому контексті стає зрозумілим розмір ягід у ЛР, народна назва якого в російській мові – *Алданський виноград* – Чорна смородина.

Наступним етапом нашої роботи буде порівняльний аналіз інших категорій, пов'язаних з зовнішнім виглядом рослини, з розширенням числа розглядаємих мов.

Література

- Аристотель Категорії // Інтернет ресурс. Режим доступу http://bookz.ru/dl2.php?id=55487&e=rtf&t=z&g=47&f=kategori_401&a_id=68. Болдырев Н.Н. Процеси концептуалізації і категоризації в мові і роль в них імен абстрактної семантики / Н.Н. Болдырев // Горизонти сучасної лінгвістики: традиції і новаторство. Збірник в честь В.В. Вежицької. Язык. Культура. Познає / А. Вежицька. – М.: Російські словари, 1997. – 411 с. Гольдберг В.Б. Типологізація лексических категорій на базі парадигматических зв'язів / В.Б. Гольдберг // С любов'ю до мови: Сб. науч. трудов. Посвячається Е.С. Кубрякової. – Москва-Воронеж: ІЯ РАН, Воронежск. гос. ун-т, 2002. – с. 141-151. Левицький В.В., Лех О.С. Концептуальне поле розміру в німецькій мові і методи його дослідження / В.В. Левицький, О.С. Лех // *Studia Germanica et Romanica*. Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання: Науковий журнал. – Донецьк: ДонДУ, 2008. – т.5. – № 2 (14). – С. 40-57. Мостовая А.Д. Співставлення наукових і "наївних" тлумачень (на матеріалі слів конкретної лексики) / А.Д. Мостовая // Лінгвістическі і психолінгвістическі структури. Інститут мовознавства АН СРСР. – 1985. – С. 35-54. Панасенко Н.І. Ономастическі ознаки зовнішнього вигляду в назвах лікарських рослин / Н.І. Панасенко // Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія: Всеукр. зб. науч. пр. – Черкаси: ЧПТ, 2001. – Число п'яте. – С. 188-190. Панасенко Н.І. Зменшувально-ласкательні суфікси в назвах лікарських рослин / Н.І. Панасенко // Вісник ЛНПУ ім. Т. Шевченка: Філологічні науки. – 2005. – №15 (95). – ч. I. – С. 161-169. Панасенко Н.І. Фітоніміческа лексика в системі романських, германських і слов'янських мов (співставлення ономастического і когнітивного аналізу) / Н.І. Панасенко. – Черкаси: Брама-Україна, 2010. – 452 с. Цветкова Т.М. Когнітивно-комунікативні категорії: зміст і форми реалізації / Т.М. Цветкова // Матеріали між. конференції, посвященої науковому спадку проф. М.Д. Степанової. – М.: МГЛУ, Ін-т ЯЗ РАН, 2001. – С. 178-189. Allan K. Classifiers / K. Allan // *Language*. – 1977. – vol. 53, N 2. – P. 285-311. Clark H.H. The primitive nature of children's relational concepts / H.H. Clark // *Cognition and the development of language*. Ed. Hayes J.R. – New York, etc.: John Wiley and sons, inc., cop. 1970. – P. 269-278. Clark H., Clark E. *Psychology and language: an introduction to psycholinguistics* / H. Clark, E. Clark / – New York etc.: Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1977. – XVI, 608 p.

ПОЖИДАЄВА О.А.

(Запорізький національний університет)

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ ДОМІНУЮЧОЇ МАСКУЛІННОСТІ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

В даній статті розглядаються лексикографічні способи вираження домінуючої маскулінності в рамках іспаномовної культури, на матеріалі словникових визначень іменників, які безпосередньо або опосередковано номінують чоловіка.

Ключові слова: іспанська культура, концепт, гендер, маскулінність.